

Віталій КУШНІР

МУЗЕЙ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ: ВІД ЗАСНУВАННЯ ДО СТВОРЕННЯ ПЕРШОЇ ЗАГАЛЬНОДОСТУПНОЇ ЕКСПОЗИЦІЇ

Темою статті є початковий період діяльності львівського Музею Наукового товариства ім. Шевченка. Розглянуто питання про створення Музею НТШ, початок формування його збірки. Визначено концептуальні засади та фактичні напрямки розвитку музею. У статті також висвітлюється історія створення першої експозиції музею.

Ключові слова: Наукове товариство ім. Шевченка, Музей Наукового товариства ім. Шевченка, музейна збірка, музейна експозиція.

© В. КУШНІР, 2012

У Галичині «руські» музейні установи початково виникли при культурно-освітніх інституціях, що були в руках «москвофілів». Першою з них можна вважати музей Ставропігійського інституту, який почав діяти з 1889 р. [40, с. 52]. З 1893 р. роботи з організації музею розгорнулися у львівському Народному домі, який у той час також контролювався прихильниками «загальноросійського» вибору для руської спільноти Галичини. Урочисте відкриття його бібліотеки та музею відбулося у червні 1904 р. [39, с. 11]. І музей Ставропігійського інституту, і музей Народного дому згадуємо зараз як українські з огляду на склад їх збірок, територіальне походження та етнічну належність більшої частини експонатів, етнічне походження організаторів і керівників. Проте, зважаючи на принципово різні культурні орієнтири «москвофільського» та українського руху, термін «український» стосовно названих тут музеїв може бути прийнятий лише із відповідним застереженням.

Питання про те, коли уперше виник задум створити у Львові український, з огляду на засади та завдання його діяльності, музей, сьогодні ще потребує обґрунтованої відповіді. На нашу думку, цікавим штрихом до нього є згадка про можливу організацію українського музею у Львові в одному з листів Федора Вовка — відомого українського антрополога, етнографа та археолога — до Михайла Грушевського (жовтень 1895 р.). У ньому вчений повідомляв, що кілька років тому історик Володимир Антонович радив йому переїхати жити до Львова, і «писав навіть, що коли він сам переїде туди, то може буде змога заснувати музей і що він має надію, що коло того музею знайдеться і мені що робити. Я дуже на то згодився і радий би був» [14].

Тоді це сподівання не здійснилося. Передумовою створення у Львові українського музею стала реорганізація Товариства ім. Шевченка, яке діяло у галицькій столиці з 1873 р. і займалося переважно друкуванням українських книг, у наукову інституцію. З такою ініціативою у 1889 р. виступив Олександр Кониський — український видавець, літератор, активний громадський діяч та один з фундаторів Товариства [31, с. 248—249]. За його задумом, оновлене Товариство мало стати «засновником майбутньої українсько-руської академії наук» [15, с. 307]. Ідея О. Кониського зустріла підтримку членів Товариства. Рішення про реорганізацію та перейменування було ухвалено на загальних зборах цієї інституції 13 березня 1892 р., а новий статут затверджений га-

лицьким намісництвом 16 листопада того ж року. «Наукове Товариство ім. Шевченка, — говорилося у ньому, — має плекати та розвивати науки в українській мові та штуки і збирати та зберігати всякі пам'ятники, старанності і наукові предмети України-Руси. До того мають служити наукові дослідни..., видання наукових творів; збирання матеріалів до бібліотеки і музею...» [8, с. 211].

Таким чином, завдання створити музей було поставлене перед НТШ (далі також Товариство) вже у його першому статуті у 1892 р. Наступного, 1893 р., Василь Тарновський, відомий український меценат з Чернігівщини, фундатор музею, подарував Товариству портрет Тараса Шевченка, а художник Корнило Устиянович — ікону [2, арк. 13; 3, арк. 12]. Названі тут речі можна вважати першими експонатами музею Товариства. У 1895 р. В. Тарновський передав для нього гіпсову маску та перо великого українського поета [3, арк. 29]. Як зазначила у своїй розвідці Таїсія Гонтар, той факт, що перші експонати до свого музею Товариство отримало у 1893 р., згодом, вочевидь, дав підстави вважати (зокрема, Володимиру Гнатюку у його нарисі історії НТШ) [29, с. 29] цей рік роком його заснування [30, с. 417]. Дослідники вказують й на іншу дату створення Музею НТШ — 1895 р. Її, зокрема, називають М. Гембарович, І. Гургула та М. Івасюта, стверджуючи, що саме цього року спеціальне рішення про створення музею ухвалив на своєму засіданні Виділ (Правління) Товариства (названі автори цитують його текст, не вказуючи джерела) [28, с. 6]. У звіті з діяльності НТШ за 1895 р., написаному Михайлом Грушевським та опублікованому у його «Хроніці», інформації про музей не міститься [9, с. 1—12]. В іншому звіті НТШ, який узагальнює діяльність Товариства за 1895 та частину 1896 р., повідомляється тільки, що керівництву НТШ вдалося «зробити почин до заснування музею» [10, с. 2]. У ньому також зазначено, що Товариство шукає способу розв'язати питання про власний будинок, де можна було б розташувати також його друкарню, бібліотеку та музей [10, с. 4]. Як видається, фактичний початок існування Музею НТШ поклали, по-перше, положення про нього, включене до статуту реорганізованого Товариства у 1892 р., і, по-друге, перші речі, отримані ним у 1893 р.

НТШ вважало свій музей інституцією не тільки культурно-просвітницькою, але перш за все національною, головним завданням якої було представлення, музейними засобами, всіх складових української історії і культури, інтерпретація зібраних артефактів як частини українського національного соціокультурного простору. Відтак у складному контексті міжетнічних взаємин у Галичині музей Товариства мав стати певною альтернативою як «московільським», так і польським музеям, що воліли позиціонувати себе як загальнокрайові.

Значимо, що погляд НТШ на завдання музейної справи знайшов втілення і у реакції Товариства на одну офіційну музейну ініціативу. Після крайової виставки 1894 р., що мала чималий успіх та суспільний резонанс, у Львові обговорювалася ідея створення у галицькій столиці крайового (тобто для цілої австрійської провінції) етнографічного музею. Певний час, вочевидь, займався цим питанням і намісницький уряд. У травні 1898 р. на засіданні історично-філософської та філологічної секції НТШ (на ньому було створено Етнографічну комісію Товариства) обговорювалося, серед інших справ, і звернення уряду краю із запитом щодо організації крайового музею «для історії культури». Учасники засідання визначили позицію Товариства наступним чином. Якщо музей має бути створений як нова окрема інституція, то її слід розділити на дві секції: польську (для західної Галичини) та українську (для східної частини провінції). При цьому керувати останньою мало б НТШ. Якщо б музей створювався при якійсь з вже існуючих інституцій, то тоді слід було б організувати при НТШ, за підтримки крайової влади, окремий музей для Східної Галичини [4, арк. 20 зв.]. Як бачимо, у питанні про крайовий музей позицію НТШ було визначено відповідно до однієї з ключових вимог українського руху в Галичині про поділ австрійської імперської провінції (коронного краю) на українську та польську частини.

«Давши старт» своєму музеєві, Товариство далеко не одразу доклало значних зусиль для його розбудови. До 1900 р. Музей НТШ не мав ще ані свого приміщення, ані персоналу. Дуже скромним було й його фінансування. Зокрема, у 1897 р. з бюджету НТШ на бібліотеку і музей разом було витрачено 500 золотих ринських, при тому, що загальні видатки Товариства становили 13300 золотих ринських

[5, арк. 3 зв.]. Перші надходження до музею мали загалом випадковий та безсистемний характер. Тут можна назвати деякі з них. Так, у 1896 р. мешканка міста Лубни (на Полтавщині) Надія Кибальчич подарувала Музею НТШ старовинне вбрання [1, арк. 6]. Вона ж у 1898 р. передала до музею три оригінальні листи Тараса Шевченка [11, с. 2]. Тоді ж для музею були закуплені деякі стародруки; у дарунок надійшли статут церковного братства у Яричеві [11, с. 1], старовинний хрест.

Помітні зміни на краще у розвитку Музею НТШ почалися з 1900 р. Чи не вперше справді значної уваги музеєві було приділено на загальних зборах Товариства 1 квітня 1900 р. Обговорення стану музею почалося із дещо несподіваного виступу Олександра Барвінського (О. Барвінський, історик, педагог, відомий політичний діяч, був також одним з ініціаторів реорганізації НТШ у наукову установу), який запропонував... заснувати при НТШ музей. Той факт, що активний діяч Товариства не знав, що воно вже, принаймні формально, має музей, свідчить, на наш погляд, про стан останнього на початку 1900 р. О. Барвінський, зокрема, висловив думку про можливість отримання для музею фінансової допомоги з боку держави, а також про можливість підтримку починання товариством «Просвіта» [16, с. 7]. Відповідаючи О. Барвінському, головуєчий на засіданні зауважив, що НТШ вже, власне кажучи, має музей, але зазначив, що його розвитку перешкоджає брак людей, які хотіли б ним займатися, а головне — брак коштів. У подальшому обговоренні справи музею на зборах взяли участь Володимир Шухевич, Іван Франко, В. Коцовський та інші. У ході дискусії В. Шухевич порушив питання про пам'ятки історії і культури, що зберігаються, практично недоступні для науковців та широкої публіки, у церквах та монастирях Галичини. У зв'язку з цим збори ухвалили організувати спеціальну депутацію від НТШ (до неї увійшли О. Барвінський, Сидір Громницький і В. Шухевич), яка повинна була звернутися до церковних властей з проханням передати згадані пам'ятки до музею НТШ [16, с. 7]. (На жаль, відомостями про діяльність названої депутації автор не володіє).

Відтак з 1900 р. музей став об'єктом сталої уваги керівництва НТШ. У порівнянні з попередніми роками помітно зросли видатки на нього (бюджет му-

зею і бібліотеки у 1900 р. склав разом 1390 золотих ринських). У грудні цього року для музейної збірки уперше було виділено окрему кімнату у приміщенні, що примикало до друкарні НТШ на вул. Чарнецького, 26, щойно придбаному Товариством. (Теперішня адреса будинку — вул. Винниченка, 26). Тоді ж для музею закупили два перші габлоти, а також альбом для його збірки автографів [17, с. 3].

На спільному засіданні секцій НТШ у грудні 1900 р. В. Шухевич висловив пропозицію про створення при Товаристві окремого етнографічного музею. Після її обговорення було вирішено створити спеціальну комісію, що мала зайнятися справою збирання українських етнографічних матеріалів для такого музею. До її складу увійшли В. Шухевич, відомий етнограф Володимир Гнатюк та Осип Роздольський [17, с. 4]. Слід, однак, зазначити, що на практиці НТШ не стало братися за організацію окремого етнографічного музею. Зібрані етнографічні матеріали ставали частиною збірки вже діючого музею Товариства.

З огляду на крайню обмеженість власних фінансових можливостей, незначні кошти, які Товариство могло витратити на розвиток свого музею, керівництво НТШ розраховувало на його підтримку з боку української громадськості Галичини. Виступаючи на засіданні Виділу НТШ 25 березня 1901 р., його голова М. Грушевський підкреслив, що зростання музею Товариства «...буде залежати від заінтересованя сею інституцією [тобто музеєм. — В. К.] нашої суспільності» [18, с. 3]. Щоб привернути увагу української громадськості до потреб свого музею, НТШ оприлюднило наприкінці 1901 р. спеціальну відозву під заголовком «В справі Музея старинностей при Науковому Товаристві ім. Шевченка». «Культура народу, — говорилося у ній, — вимірюється його пошануванням до рідної старовини, його вмінням нав'язувати новий розвій до тих питомих початків, які витворило його довголітнє історичне жите. Наш край багатий такими історичними пам'ятками історичного життя, як мало який інший, та при тім на жаль нові покоління, як мало де в світі пильнують руйнувати, знищувати та розтрачувати ті наші пам'ятки» [18, с. 17]. Товариство закликало українців Галичини шукати й збирати старовинні речі та передавати їх до його музею. При цьому вказувалося і на

можливість скромної винагороди для їх власників. У відозві зазначалося, які саме предмети цікавлять музей: «доісторична та історична старовина»; предмети церковного та світського мистецтва; пам'ятки письменства; речі, що репрезентують традиційну культуру та побут українців (тобто етнографічні матеріали) [18, с. 18].

У відозві, по суті, було деталізовано, розвинуто концепцію Музею НТШ як українського національного, у загальних рисах визначено ще у рішенні Товариства про його створення від 1895 р. Попри доволі умовну дефініцію «музей старинностей» у його початковій назві, збірка Музею НТШ мала розвиватися одночасно в кількох тематичних напрямках, репрезентувати різні напрямки сучасного та минулого української культури.

На практиці протягом 1900—1901 рр., вона, як і раніше, збільшувалася досить повільно та безсистемно, переважно від окремих пожертв. Так, серед дарунків, що надійшли 1900 р., — різні монети, в основному невисокої нумізматичної вартості, кілька портретів визначних українських діячів та ін. [17, с. 40—41]. Дарунки, отримані музеєм у 1901 р., у звіті Товариства оцінюються як «дуже незначні» [19, с. 4]. Серед них можна відзначити маленьку археологічну збірку, подаровану Г. Мекелитою [19, с. 45], п'ять портретів відомих українців, одержані музеєм НТШ від відомого українського художника Івана Труша [18, с. 9]. Про згадану музейну комісію у звіті говориться, що вона у 1901 р. «не мала що робити» [19, с. 24]. З огляду на відсутність в музеї постійних працівників на початку 1901 р. описом та систематизацією його збірки займався сам М. Грушевський, який у березні тимчасово взяв на себе нагляд за музеєм [18, с. 3, 10].

Не відбулося якісних змін у характері розвитку музею НТШ і у 1902 р., протягом якого його збірка поповнювалася переважно невеликими дарунками, зокрема, монетами. Серед надходжень 1902 р. можна відзначити закуплену І. Трушем у Києві археологічну колекцію (вартістю у 10 рублів) та подаровану істориком В. Антоновичем збірку автографів (151 одиниця) [20, с. 2, 3]. На початку 1903 р. пожертви, що надійшли до музею Товариства у два попередні роки, залишалися невпорядкованими зокрема і тому, що в НТШ, як і раніше, не було людини, яка б могла постійно працювати в музеї.

Зрештою, попри чималі труднощі, на початку 1900-х рр. у розбудові збірки Музею НТШ поступово визначилися два домінуючі напрямки.

Одним з них стала етнографія. Етнографічні дослідження належали до найголовніших напрямків наукової діяльності НТШ. Важливою характерною рисою цієї сфери дослідницьких зусиль науковців Товариства було їх спрямування виключно на власний — український — народ, його традиційну культуру в усіх її різноманітних проявах. Це відрізняло українську етнографію від західноєвропейської, значною мірою орієнтованої на вивчення народів позаєвропейських — індіанців Америки, африканців, населення островів Тихого океану та ін., натомість поєднувало із етнографією бездержавних тоді народів Східної Європи. Український етнограф вивчав свій власний народ в умовах, коли історичні обставини призвели в Україні до надзвичайного зближення соціальних та національно-мовних меж, при тому що тодішня суспільно-політична верхівка у своїй більшості була (чи стала) неукраїнською. Тому українська етнографія із самого початку свого існування набула національного виміру. В Україні вивчати народну культуру означало вивчати ту складову своєї національної культури, що найменше відчула впливу — часто-густо насильницького — інших культур, зберегла виразні етнічні риси. Українська етнографія, отже, працювала для завдань розвитку національної культури, визначаючи і водночас стверджуючи, доводячи її власне неповторне місце поруч із культурами народів-сусідів.

Спрямування етнографічних студій в НТШ здійснювала створена у травні 1898 р. Етнографічна комісія [35, с. 24—34]. Остання виявилася чи не найактивнішою з усіх комісій Товариства [35, с. 24—34]. Вона видавала зібрані її членами матеріали та праці в «Етнографічному збірнику» (виходив з 1895 р.) а також, з 1898 р., у збірнику «Матеріали до українсько-руської етнології» (з 1909 р. він видавався під назвою «Матеріали до української етнології»). При цьому, як вказує О. Сапеляк, період 1896—1914 рр. виявився найпродуктивнішим у розвитку народознавчих студій в НТШ [36, с. 6].

Робота із розбудови етнографічної збірки музею Товариства стала важливим напрямком діяльності Етнографічної комісії НТШ. Цей обов'язок було покладено на комісію ще при її створенні у 1898 р.

Щоправда, слід зауважити, що відомі нам дані про розвиток Музею НТШ не дають можливості вказати на її здобутки у такій діяльності до 1903 р. Як видається, уперше за певної участі Етнографічної комісії музей отримав експонати з української етнографії у 1904 р. Зокрема, у вересні 1903 р. та у серпні-листопаді 1904 р. Федір Вовк, що був у той момент заступником голови комісії, провів етнографічну експедицію в Українських Карпатах (на Бойківщину). Деякі із закуплених під час експедиції предметів дослідник передав музею НТШ [41, с. 185, 186]. (На жаль, точно вказати, що саме, неможливо, оскільки передані Ф. Вовком речі вчасно не були інвентаризовані) [41, с. 185, 186]. В експедиції 1904 р. брав участь Іван Франко, який тоді очолював Етнографічну комісію. Він особисто зібрав для Музею НТШ «багато різних виробів українського народного мистецтва, зразків одягу, прикрас» [34, с. 28]. У львівському Музеї етнографії та художнього промислу зараз зберігаються льняна сорочка і вишивана спідниця з с. Мшанець (нині Дрогобицький район Львівської області), передані тоді І. Франком до музею Товариства [34, с. 28]. Усього Ф. Вовк та І. Франко під час згаданої експедиції закупили для музею НТШ предметів на суму 111 корон [22, с. 40]. Музей, до речі, поповнювався й окремими дарунками від І. Франка, зокрема, письменник передав до нього кам'яний молоток, знайдений у його рідному селі Нагуєвичих [12].

Велику допомогу в справі збирання етнографічних матеріалів до Музею НТШ надавали Етнографічній комісії українські вчителі, що працювали в сільських школах Галичини. Одним з них був Лука Гарматій, член НТШ, який багато років співпрацював із музеєм Товариства. Його листування, що зберігається у ЦДІА України у Львові, дає можливість висвітлити окремі моменти цієї співпраці. Серед «контрагентів» Л. Гарматія були, зокрема, Ф. Вовк та М. Грушевський. Так, у червні 1904 р. Ф. Вовк, перебуваючи у Львові, повідомляв Л. Гарматію про речі, які йому потрібні для музею, дякував за вже отримані експонати [6, арк. 1]. З проханнями про етнографічні експонати для музею НТШ (йшлося про закупки) у 1905—1907 рр. неодноразово звертався до Л. Гарматія і М. Грушевський. Він, зокрема, просив свого кореспондента закупити для музею перемітки чи окремо їхні «забори» (плетені краї), руш-

ники, гуцульські прикраси та ін. [6, арк. 8—10, 13—14, 17—19]. Як свідчить листування Л. Гарматія з Ф. Вовком, останній через нього збирав також експонати з Гуцульщини для етнографічного відділу Російського музею ім. Олександра III у Петербурзі, в якому тоді працював [6, арк. 3—7].

Іншою найбільшою, крім етнографії, складовою розвитку збірки Музею НТШ стала на початку 1900-х років археологія. Окремі археологічні предмети (знахідки з розкопок М. Грушевського та Ісидора Шараневича) були вже серед перших експонатів музею [32, с. 108]. У 1903 р. Ф. Вовк купив у Парижі та передав музеєві велику та досить цінну збірку кремінних знарядь епохи палеоліту [21, с. 5—6]. До речі, під час своїх нетривалих візитів до Львова у вересні 1903 р. та у травні 1904 р. Ф. Вовк займався впорядкуванням експозиції та збірки музею Товариства [14, листи № 95, 116, 114].

Великий внесок у розбудову археологічної колекції Музею НТШ зробив Микола Біляшівський — український археолог, етнограф, багаторічний директор Київського науково-промислового та художнього музею (Київського міського музею). Оpubліковане листування М. Біляшівського з М. Грушевським свідчить, що співпраця вченого з львівським музеєм почалася ще до 1900 р. [13, лист № 69]. Вже серед перших надходжень до Музею НТШ були археологічні знахідки М. Біляшівського з розкопок на Княжій Горі під Каневом (на Київщині) [33, с. 665]. Згодом директор Київського міського музею неодноразово отримував від НТШ (через М. Грушевського) гроші на проведення археологічних розкопок, і частину знахідок передавав до музею Товариства [13, лист № 75; 21, с. 5—6; 23, с. 9]. Найбільше предметів від М. Біляшівського до археологічного відділу музею надійшло у 1909—1910 рр. В основному вони представляли період Київської Русі.

М. Біляшівський узяв дієву участь і у формуванні етнографічної частини збірки Музею НТШ. На прохання М. Грушевського, часом за власною ініціативою вчений шукав та купував для львівських колег килими, вишивки, рушники та інші предмети, що представляли українську традиційну матеріальну культуру Наддніпрянщини. Зібрані М. Біляшівським етнографічні матеріали стали однією з найцінніших складових збірки музею Товариства.

Попри певні позитивні зрушення у 1900—1903 рр., у 1904—1905 рр. музей, як зазначено у звіті НТШ за 1906 р., «збільшився дуже незначно» [23, с. 41]. Серед причин вказувалося на «...слабий інтерес до музею, що виявився в дуже малім числі дарів» [23, с. 41]. Іншою причиною надто повільного розвитку музею названо брак коштів.

Стан справ у музеї Товариства докладно обговорювався на загальних зборах НТШ 30 квітня 1907 р. В. Білецький, член Виділу НТШ, виступаючи з питання про розвиток музею, зазначив, що Товариство «повинно розвинути горячішу акцію в напрямі його [Музею НТШ. — В. К.] побільшення. Багато річей, для яких місце в музею, марнуються часто між селянами, тому що вони не розуміють їх ваги або не знають, куди вислати» [7, арк. 2]. Промовець запропонував «видати відозву до суспільності, щоби знайденими старинностями збільшувала Музей» [7, арк. 2].

Про музей згадав у своєму виступі й голова Товариства М. Грушевський. Він, зокрема, наголосив, що останнім часом у Придніпрянській Україні створюються все нові музеї з виразно українським «обличчям», і заявив, що «дотеперішні заходи в тім напрямі у нас були дуже скромні» [7, арк. 2]. М. Грушевський наголосив, що НТШ слід «подумати про музей, який репрезентував би гідно наш тисячолітній культурний доробок», і що з огляду на плановане Товариством збільшення своєї нерухомості можна «приступити до збирання колекцій не лише історичних і археологічних, але й етнографічних» [7, арк. 2]. Якщо згадати поширену і далеко не точну оцінку Музею НТШ як етнографічного, пропозиція М. Грушевського може видатися справді несподіваною. Варто, однак, зауважити, що на початку 1907 р. етнографічна збірка музею була ще дуже скромною, хоча і займала вагоме місце у його загалом ще теж досить скромній колекції. Голова Товариства у своєму виступі підкреслив також, що українська інтелігенція «повинна тямити, що музеї існують для неї, а не для поодиноких товариств, кружків або навіть окремих осіб, і повинна добровільно спричинятися до їх зросту» [38, с. 602].

Посилення уваги керівництва НТШ до свого музею принесло певні результати. У 1907—1908 рр. видатки Товариства на музей були помітно збільшені, і це зумовило значне зростання його збірки у ці

роки. Зокрема, у 1907 р. музей закупив на загальну суму 400 корон вироби гуцульських ремісників. Порівняно швидкими темпами розвивалася збірка Музею НТШ і у 1908 р., коли до його каталогу було вписано 1030 нових позицій [38, с. 602]. Серед найзначніших пожертв, що надійшли за цей час — археологічна збірка та колекція монет, подаровані Л. Гамалією, дарунки від народного вчителя зі с. Зелениці Антона Онищука, о. Зубрицького, Михайла Боднара, В. Шухевича (колекція печаток, цехових відзнак та ін.). Для етнографічного відділу 1908 р. замовили манекени (для демонстрації зразків народного одягу) та моделі селянських будівель. Тоді ж за пропозицією Етнографічної комісії ухвалили організувати при музеї спеціальний відділ для збереження фонограм із записами українських народних пісень, переказів та інших зразків фольклору. Це рішення засвідчує намагання етнографів з НТШ використати у своїх дослідженнях найновіші технічні засоби, не відставати від часу у технології наукової роботи.

Важливою складовою діяльності будь-якого музею є експозиційна робота. Музей, який не демонструє свої пам'ятки широкій публіці, швидше може бути названий збіркою чи колекцією, ніж власне музеєм. Для засновників Музею НТШ створення експозиції, яка є основою культурно-освітньої роботи, належало до числа обов'язкових завдань. Проте його вирішення стало можливим далеко не одразу.

Початково зібрані Музеєм НТШ пам'ятки зберігалися у будинку «Просвіти» (площа Ринок, 10) [37, с. 148]. Ми вже зазначали, що уперше музей отримав власне приміщення (окрему кімнату) та обладнання у 1901 р. На той момент однієї кімнати ще було достатньо. М. Грушевський, говорячи про музей на спільному засіданні секцій (грудень 1900 р.), зауважував, що про збільшення приміщення музею можна буде говорити згодом, коли збільшиться його збірка [17, с. 4]. На початку 1901 р. голова Товариства сам займався упорядкуванням матеріалів музею (археологічних пам'яток, збірки рукописів та фотографій) [18, с. 3]. Зауважимо, що у червні цього ж року у підготовленій ним відозві у справі Музею НТШ (про неї йшлося попередньо) зазначалося, серед іншого, що збірка останнього вже кілька місяців є доступною для огляду [17, с. 17]. Йшлося, проте, не про загал відвідувачів, а про членів Товариства та спеціально запрошених осіб.

У перші кілька років після того, як музей отримав власне приміщення, його експозиція та обладнання змінювалися і поповнювалися досить повільно. Наприклад, за даними «Хроніки» Товариства, другий габлот музею одержав лише у 1902 р. [19, с. 45]. Через брак людей та коштів на початку 1903 р. ще залишалися невпорядкованими речі, передані музею у два попередні роки. Втім, у 1903—1904 рр. справа дещо зрушила з місця. Збільшилася збірка музею; він отримав ще два габлоти. У звіті за 1904 р. читаємо: «Музей поволі зростає, і Товариство задумує вже в найближшій часі зробити його в цілості приступним для загалу публіки» [22, с. 40]. Проте тоді загальнодоступна експозиція так і не була створена.

У 1907 р. музей НТШ отримав у своє розпорядження кілька кімнат в українському Академічному домі (тепер — вул. Коцюбинського, 21) [24, с. 4]. У цей час з вже зібраних матеріалів у ньому організуються окремі етнографічний та археологічний відділи, і тому у травні 1909 р. у новому Відділі НТШ для кожного з них був призначений власний референт (Осип Роздольський та Іван Раковський відповідно). Почалася робота з облаштування експозиції у новій оселі. Для неї замовили різноманітні моделі селянських будівель, нові шафи. У цей час для демонстрації народного одягу почали використовувати манекени.

До 1910 р. музею в Академічному домі передали ще чотири кімнати. У 1909 р. НТШ вирішило створити у ньому природознавчий відділ, для якого там же призначили окреме приміщення [25, с. 5—6]. Однак музейна збірка зросла вже настільки, що місця для експозиції та зберігання матеріалів все одно гостро бракувало. Скарги на це постійно повторювалися у звітах музею. Так, у звіті за 1909 р. говориться, що музей не має «скільки-небудь відповідного приміщення» [25, с. 5—6]. Тоді ж Микола Залізник, тодішній апікат музею, (українець-політемігрант з Наддніпрянщини), характеризує стан справ з експозицією, зазначав: «...Виникає важне і пекуче завдання — подбати про відповідний локаль для Музею... бо брак місця дуже дошкульно відчувається вже тепер» [25, с. 64—65].

У звіті Музею НТШ за 1909 р. говориться, що він відкритий щодня, крім неділі, з 12 до 14 години [25, с. 43]. Проте фактичний доступ до нього був вельми обмеженим. Врешті-решт, експозицію Му-

зею НТШ в Академічному домі вдалося поступово впорядкувати та більш-менш задовільним чином обладнати. Наприкінці 1910 р. музей був відкритий для широкої публіки [26, с. 60]. Через рік, коли Товариство передало у його розпорядження ще одну кімнату, експозиція музею набула наступного вигляду.

У великому залі засідань НТШ демонструвалася (у трьох скляних шафах та чотирьох габлотах) археологічна збірка музею, а також твори живопису. У партері Академічного дому музей мав чотири кімнати, в яких експонувалися його етнографічні колекції: килими, гафти та вишивки з Придніпрянської України, різноманітні гуцульські речі. У кімнаті на третьому поверсі були виставлені для огляду твори українського церковного мистецтва [26, с. 60]. Окремо експонувалася також музейна колекція народної кераміки [37, с. 148].

Відкриття в музеї НТШ загальнодоступної експозиції стало серйозним успіхом його організаторів, значно розширило можливості музею як культурно-освітньої установи, сприяло збільшенню його популярності. Однак приміщення в Академічному домі загалом мало відповідало музейним потребам. Як і раніше, дуже бракувало експозиційних площ. Частину експонатів музею розташували на стріхах, частину — у читальному залі бібліотеки. Недоліком першої експозиції можна вважати її розірваність, поділ між приміщеннями на різних поверхах будинку [38, с. 148]. Речі, які експонувалися, часто були розташовані занадто щільно, що ускладнювало для відвідувачів їх естетичне сприйняття. Археолог Володимир Гребеняк, який працював у музеї з 1913 р., згодом характеризував його першу експозицію таким чином: «...В тісних мурах Академічного Дому Музей робив враження не столичного, а провінційного музею... Цілість була радше матеріалом під музей, ніж самим музеєм. Причина такого стану лежала у браку власної домівки» [38, с. 149]. Щоб виправити становище, у 1912 р., після придбання великої триповерхової кам'яниці на вул. Чарнецького, 24 (сучасна адреса будинку — вул. Винниченка, 24), її приміщення Товариство передало для свого музею. У цьому будинку Музей НТШ діяв вже до 1940 р., коли, після приєднання Західної України до УРСР, був розформований.

У перші кілька років свого існування Музей Наукового товариства ім. Шевченка фактично пред-

ставляв собою невелику колекцію різноманітних предметів, пов'язаних з українською історією та культурою. Приблизно з 1900 р. значна активізація зусиль Товариства з розбудови свого музею зумовила прискорення зростання музейної збірки. Концепція українського національного музею передбачала її розвиток одночасно в багатьох напрямках. На практиці на початку 1900-х рр. двома найбільшими складовими збірки Музею НТШ стали археологія та українська етнографія, при цьому систематично поповнювалися й інші колекції музею. Створення, у 1907—1910 рр. першої загальнодоступної експозиції означало, попри її численні недоліки, перетворення Музею НТШ на повноцінну музейну установу, яка у соціокультурному просторі тогочасного Львова репрезентувала український погляд на історію та культурні реалії України.

1. Центральний державний історичний архів (ЦДІА) України у Львові. — Ф. 309 (Наукове товариство ім. Шевченка, м. Львів). — Оп. 1. — Спр. 22.
2. ЦДІА України у Львові. — Ф. 309. — Оп. 1. — Спр. 33.
3. ЦДІА України у Львові. — Ф. 309. — Оп. 1. — Спр. 35.
4. ЦДІА України у Львові. — Ф. 309. — Оп. 1. — Спр. 42.
5. ЦДІА України у Львові. — Ф. 309. — Оп. 1. — Спр. 58.
6. ЦДІА України у Львові. — Ф. 309. — Оп. 1. — Спр. 2259.
7. ЦДІА України у Львові. — Ф. 3098. — Оп. 2. — Спр. 2.
8. Записки НТШ. — 1892. — Т. 1.
9. Записки НТШ. — 1896. — Кн. II. — Т. X. — Розділ «З Товариства».
10. Записки НТШ. — 1896. — Кн. IV. — Т. XII. — Розділ «З Товариства».
11. Записки НТШ. — 1898. — Т. 23—24. — Розділ «З Товариства».
12. Інвентарна книга Музею НТШ № 1. — № 5560.
13. Листування Михайла Грушевського з М.Т. Біляшівським // Листування Михайла Грушевського. — Т. II. — К.; Нью-Йорк; Париж; Львів; Торонто, 2001.
14. Листування Михайла Грушевського з Федором Вовком // Листування Михайла Грушевського. — Т. II. — К.; Нью-Йорк; Париж; Львів; Торонто, 2001. — № 5.
15. Товариства ім. Шевченка // Правда. — Львів, 1889. — Т. II.
16. Хроніка НТШ. — 1900. — Ч. 2.
17. Хроніка НТШ. — 1900. — Ч. 4.
18. Хроніка НТШ. — 1901. — Ч. 6.
19. Хроніка НТШ. — 1902. — Ч. 9.
20. Хроніка НТШ. — 1902. — Ч. 12.
21. Хроніка НТШ. — 1904. — Ч. 17.
22. Хроніка НТШ. — 1905. — Ч. 21.
23. Хроніка НТШ. — 1907. — Ч. 29.
24. Хроніка НТШ. — 1908. — Ч. 33.
25. Хроніка НТШ. — 1910. — Ч. 41.
26. Хроніка НТШ. — 1911. — Ч. 45.
27. Хроніка НТШ. — 1911. — Ч. 48.
28. Гембарович М. З історії українського державного музею етнографії та художнього промислу АН УРСР / Гембарович М., Гургула І., Івасюта М. // Матеріали з етнографії та мистецтвознавства. — Вип. 4. — К., 1959.
29. Гнатюк В. Наукове Товариство ім. Шевченка: з нагоди 50-ліття його заснування. / В. Гнатюк. — Львів, 1923.
30. Гонтар Т. Етнографічні колекції музею НТШ / Т. Гонтар // Записки НТШ. — Т. 223. — Львів, 1992.
31. Дяченко О. Олександр Якович Кониський і Наукове товариство ім. Т.Г. Шевченка / О. Дяченко // Наддніпрянська Україна і історичні процеси, події, постаті. Збірник наукових праць. — Вип. IV. — Дніпропетровськ, 2006.
32. Кушнір В. Львівський музей Наукового Товариства ім. Тараса Шевченка у 1895—1914 рр. / В. Кушнір // Музейна справа та музейна політика в Україні ХХ століття. Праці Музею українського народного декоративного мистецтва. — Вип. XLV. — К., 2004.
33. Кушнір В. Українське музейництво Галичини і Придніпрянська Україна (кін. XIX — поч. XX ст.) / В. Кушнір // Народознавчі зошити. — Львів, 2006. — № 5—6.
34. Ломова М. Етнографічна діяльність Івана Франка / М. Ломова. — К., 1957.
35. Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому товаристві ім. Шевченка (1898—1939) / О. Сапеляк. — Львів, 2000.
36. Сапеляк О. Українська етнографія в діяльності Наукового товариства ім. Шевченка. Автореф. дис... канд. іст. наук / О. Сапеляк. — Львів, 1998.
37. Сілецька Л. З історії експозиції Музею Наукового товариства ім. Шевченка (1895—1939) / Л. Сілецька // Народознавчі зошити. — Львів, 1997. — № 3.
38. Сілецька О. Засади діяльності Музею Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові / О. Сілецька // Записки НТШ. — Т. 242. — Львів, 2001.
39. Сіромська Г. Русько-народний інститут «Народний Дім» у Львові в громадському житті галицьких українців (середина XIX — початок XX ст.). Автореф. дис... канд. іст. наук / Г. Сіромська. — Львів, 2007.

40. Сметанский И. Музей Ставропигийского Института / Сметанский И. // Юбилейный сборник Львовского Ставропигиона. Ч. 11. Временник. Научно-литературные записки на 1936 и 1937 годы. — Львов, 1937.
41. Франко О. Федір Вовк — вчений і громадський діяч / О. Франко. — К., 2000.

Vitalii Kushnir

LVIV SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY'S MUSEUM: FOUNDATION TO CREATION OF FIRST FREE-ADVANCE MUSEUM

Thematic focus of the article has been aimed at the very initial period in the history of the Shevchenko Scientific Society's Museum. Light has been thrown upon some circumstances tied with foundation of the institution. Firm basic principles and factual ways in the development of the museum have been presented. A sum of data as for organizing the first exposition has also been examined.

Keywords: Shevchenko Scientific Society, Shevchenko Scientific Society's Museum, museum collections, museum exposition.

Віталій Кушнір

МУЗЕЙ НАУЧНОГО ТОВАРИШЕСТВА ИМ. ШЕВЧЕНКО ВО ЛЬВОВЕ: ОТ ОСНОВАНИЯ ДО СОЗДАНИЯ ПЕРВОЙ ОБЩЕДОСТУПНОЙ ЭКСПОЗИЦИИ

Темой статьи является первоначальный период деятельности львовского Музея Научного товарищества им. Шевченко. Рассмотрен вопрос о создании музея Товарищества, начале формирования его собрания. Определены концептуальные основы и фактические направления развития музея. В статье также освещается история создания первой экспозиции музея.

Ключевые слова: Научное товарищество им. Шевченко, Музей Научного товарищества им. Шевченко, музейное собрание, музейная экспозиция.